

ПРИЧЕ „ДНЕВНИКА“

Две белешке из Кратке историје магле

Бождар Кнежевић

(УКУПАН БРОЈ УМОВА У УНИВЕРЗУМУ = 1)

„Укупан број умова у универзуму је један.“ Каже Ервин Шредингер. И кад би се Шредингер питао, односно, кад би Шредингер одговарао, сви би одговори били исти: Један.

Грчки филозоф Протагора је био убеђен да је човек мера свих ствари. Али Шредингер зна да Протагора није имао појма. А зна и ко има појма – јер појма може имати само један. Или Један

– ако ћемо га тако звати. А можемо да га зовемо и Бог. Или Универзални Ум. Али увек ће бити (или већ јесте) само један. И тај један ће увек бити (и већ јесте) божанствено и универзално усамљен. А та његова усамљеност је мера свих ствари (ваљда није) – јер кад си Један (па чак и један), онда си дефинисан самоћом. И сам си.

По Ервину Шредингеру је назван један кратер на месецу. Један кратер. Доследно. (Није, али се згодно наместило.)

У свом чувеном мисаоном експерименту, Шредингер је једном сместио једну мачку (жуту, тиграсту) у кутију. А онда је ту једну мачку (жуту, тиграсту, у кутији) прогласио за две мачке

– али не за једну жуту и једну тиграсту, већ за једну живу и једну мртву. Која је ипак једна.

Већ и ово са мачком се негде опасно очешало о парадокс и скинуло мало фарбе са њега, али постоји и још један детаљ, у начину на који се оригинално пише Шредингерово презиме (Schördinger) – а тај детаљ је у бар три слоја премазан парадоксом. И флуоросцентно симболичан.

Наиме, ако обратите пажњу, видећете да су прва три слова Шредингеровог презима, кад је то пре-зиме исписано на његовом матерњем језику, слова SCH. А та три слова су званична скраћеница за шизофренију. Иако шизофренија не подразумева увек и „поклоњену личност“, већ живот у искривљеној реалности, она се ипак, у симболичкој равни и холивудском филмовима, скоро увек повезује са постојањем више личности у једној. Што нас опет враћа на чињеницу, макар и само симболично, да у презимену нашег јунака, који се тако доследно залаже за један, већ чује најмање двојица.

Некад је постојао и бенд под тим именом (SCH), али дозволите ми да изразим своју сумњу у везу између Универзалног Ума и алтернативне рок музике. Мада... (Нећемо о томе.)

За крај, ево и мало оптимизма: Једног дана ће све Шредингере појести мачке (жуте, тиграсте). Или само једна од њих. Пардон, Једна.

Или Један – ако га поједе мачак.

(Белешка без наслова)

Не, не, нема ту бежања – не може се писати само о Универзуму пуном цинковских фрактала, пулсирајућих принципа и архетипских еталоана – мада се писање о њему не може ни избећи, јер је Универзум просто превелик и негде ћете сигурно запети за њега. (Или бар за неко крхљаво универзумско коpile које се врти у бубњу неке сумануте веш-машине – или догорева у нечијој мокрој цигарети.) Али да пишете само о њему – то заборавите.

Било би много лакше после фајронта испузати из кафане, као сав поштен талентован свет, него се завлачити по црним рупетинама и ловити цинковске демонске јазавце, али коме још треба неки међугалатички укочени писац са васионским колцем у леђима који не пали свеће, него плаве и беле звезде и који не лута у маглама, већ у маглинама? Мени, мало. Али то неће ићи.

А неће ићи јер је свет, сем у дубинама Универзума, жив и насукан по разним плићацима пуним олупина и отрован баналностима, бизарностима и фекалијама – а приче пију по кафанама, гладују у кухињама, болују у болничким собама, лудују у лудим главама и чекају по разним чекаоницама. На писца. Али писца нема, појела га мачка. Жута, тиграста. А био је сјајан човек. И ја га, овом приликом, поздрављам:

збогом сјајни човече
којег сам сањао
више него себе
ево издајем те
и испоручујем судијама и крвницима
мада доказа за твоју кривицу
нема
збогом сјајни човече
бачен си као јабука
кроз прстен што се баца
мада доказа да је тако нешто могуће
такође нема
збогом сјајни човече
збогом заувек ■



ИНТЕРВЈУ: ПРОФ. ДР ЂОРЂЕ ЂУЛАФИЋ

Једино је уметност вечна

– Књижевност треба да нас обогати, да нашу душу оплемени, да од нас створи боље људе. Као и свака уметност. Све је пролазно, једино је уметност вечна! Само што смо у данашње време отуђени од ње. Млађе генерације све ређе читају и сматрају то обавезом а не уживањем. Читати добру књигу за мене је и дан данас опуштање, уживање, сазнање. Свако сазнање је богатство, па тако и књижевност – каже у интервју за наш лист проф. др Ђорђе Ђулафић.

Поред вишеструког преданог рада и доприноса у области медицине, како у пракси, (запослен у Клиничком центру Србије као доктор медицинских наука), тако и професури, (редовни је професор Медицинског факултета у Београду), објавио је кратке приче и приповетке: „Приче из моје улице“, „Ћутање“, „Ограда“, „Поглед“, „Страна 48“, „Обриси“, „На путу“, „Стручак бо-силка и друге приче“, „Линија“ и „Праскорорје“. Душко Новаковић у рецензији ове најновије књиге, додељујући Ђулафићу титулу „књижевног Фелинија“, оцењује да ће се његов „филм Праскорорје, вртети дуго и дуго, све док не пређе у архиву, где се чувају драгоцени призори, секвенце и епизоде, људске духовности, а све у име оних који не пристају на заборав да не би и они припали забору, ко су и шта су били“. Ђулафићеве приче отварају врата и прозоре, светлећи путеве и стазе које читаоца непогрешиво воде у само срце завичаја, детињства и често заборављених успомена. Ђулафић је написао веома вредну књигу сведочења, својеврсни наш *Амаркорд*, која се разрогаченим очима чита и открива један свет који је прошао или пролази, али се у сваком случају стапа са овим нашим тренутним“, истиче Душко Новаковић.

● **Ваше приче представљају својеврсне романе у малом. Остајете доследни форми приче. Да ли понекад размишљате о томе да се искажете и као романописац?**

– Романи су у литерарном свету, знамо, много више цењени него форма кратке приче. Али и приче захтевају једну посебну вештину и уметност. Јер ако ви на неколико страна испишете читав један живот, то је за мене један посебан дар. Прича ме је одувек привлачила и остао сам доследан њој. Бавећи се медицином, професором на Медицинском факултету и радом са студентима, једноставно нисам могао да створим тај континуитет, тај непрекинут ток у писању који роман изискује, тако да сам и због тога остао веран форми кратке приче. Нисам у прилици да напишем две странице, онда направим паузу па у једном часу наставим где сам стао. Роман то не дозвољава. Стога остајем и доследан и веран причи.

● **Како, када сте почели да пишете и шта је било пресудно за тај Ваш корак?**

– Мислим да то није случајно. Имао сам срећу да завршим класичну гимназију. Рођен сам у Брчком и тадашње руководство Босне и Херцеговине је задње прихватило реформу школства која је тих година заживела у СФРЈ. Гимназија ми је заиста пружила једно широко образовање. Кад сам завршио гимназију доста сам лутао. Хтео сам да студирам књижевност и то ме је веома привлачило, па филозофију, теологију. Био сам окренут друштвеним наукама. У једном тренутку почео сам да размишљам о психологији, психијатрији и зато сам одлучио да упишем медицину. На трећој години студија сам се ипак заљубио у интерну медицину. Након завршетка специјализације схватио сам да ми нешто недостаје. То је била писана реч. Тако је настала моја прва збирка. Догодило се то приликом мог одласка на летњи одмор у моје родно место, у Брчко. Град је иначе подељен на два дела, један је у аустроугарском стилу, и он се назива „Српска варош“, а други део је муслимански, у турском маниру, са шадраванима, сокацима, улицицама, где сам одрастао и провео најлепше дане свог детињства дружећи се са муслиманском децом. Тек 1988. године смо се преселили у српски део. Када се рат завршио пожелео сам да одем у ту улицу где сам одрастао. Стално ме је нешто вукло тамо. Сваког јутра чим устанем, спремић термос са кафеом и кренем у ту улицу. Седнем испод старог ораха испод којег сам се дружио с децом, својим другарима, и сусретао људе који су ту проводили време. И онда сам, присећајући се тих својих успомена, тих људи који су обележили моје детињство, почео да пишем приче о њима. Тако је настала моја прва збирка под називом „Приче из моје улице“.



Фото: М. Милосављевић

Нисам ни знао да ли то што пишем има неку литерарну вредност, али, осетио сам неко олакшање када сам завршио збирку и та се књига појавила. Имао сам потребу да се тим људима с којима сам провео предивно детињство одужим. Дуго је тај мој рукопис лежао у фиоци док га у једном часу нисам показао мом пријатељу, филозофу Маринку Лолићу, који је, када га је прочитао, рекао да је одличан. И тако је моја књига угледала светлост дана. Данас ми поједини критичари и мени блиски људи кажу да је то моја најемотивнија књига.

● **Ваше приче, како истиче критика отварају простор између стварности и искуства. Како Ви доживљавате границу између онога што је стварно и онога што постаје књижевна истина?**

– Све моје приче су заправо инспирисане стварним догађајима, стварним људима и нису измишљене. Постојала је нека база, дакле, на којој сам ја пишући направио надградњу. Неки догађај, нека личност ме је инспирисала за причу у којој сам ја кроз своју призму, кроз своје сагледавање, давао неки свој тон, нијансу, израз какав сам желео да постигнем.

● **Колико је за Вас важно да читалац препозна стварност у Вашим причама а колико да уђе у простор Ваше личне интерпретације?**

– Важно је и једно и друго. Мени је важно да читалац доживи причу барем делимично као што сам је ја доживео, да осети ту емоцију приликом читања. Мислим да је сврха било које уметности да у нама пробуди емоцију. Свака добра емоција нас чини бољим људима. Да ли ће он препознати или осетити нешто што у мом опису, у стварном доживљају није толико важно колико је важно како ће он доживети моју причу и да ли ће на у њему пробудити нешто лепо

● **Да ли писање за Вас представља реконструкцију прошлости или њено преобликовање?**

– Ја бих то радије назвао носталгијом. Или можда жал за младошћу. Како год. Радо се сећам своје младости, свог детињства, свог школовања и веома добро памтим све људе који су прошли кроз мој живот и који су оставили неки траг. Пишући о њима ја им се на неки начин одужујем за све оно добро што су ми пружили у животу. Тако да то не бих назвао преобликовањем прошлости него сећањем на детињство, младост и све оне лепе тренутке које памтим Јер, наш живот не би био тако леп да у њему нема тих пламичака и успомена.

● **Да ли верујете да књижевност може да исправи и реинтерпрети лична и колективна сећања?**

– Мислим да да. Само што књижевност треба да нас обогати, да нашу душу оплемени, да од нас створи боље људе. Као и свака уметност. Све је пролазно, једино је уметност вечна! Само што смо у данашње време отуђени од ње. Млађе генерације све ређе читају и сматрају то обавезом а не уживањем. Читати добру књигу за мене је и дан данас опуштање, уживање, сазнање. Свако сазнање је богатство, па тако и књижевност.

Мила Милосављевић

НОВОСАДСКА РИЗНИЦА АФОРИЗАМА XIX И ПОЧЕТКА XX ВЕКА (1)

Духовите пацке и овејана зрнаца

Пише: Александар Чотрић

У научној и широј јавности још увек се недовољно зна о српској афористичкој деветнаестог и почетка двадесетог века. Ова књижевна форма, данас препознатљиво обележје наше литературе, деценијама је остала у сенци класичних жанрова – поезије, драме и романа. Зато је неоправдано занемарено сазнање да су познати писци, историчари, лекари и политичари тог доба своју најоштрију мисао исказивали управо формулишући афоризме, те да су новине и часописи излазили препуни духовитих умотворина. Нови Сад, који је у време Аустријског царства и потом од 1867. године, из времена Аустроугарске, важио за Српску Атину, био је средиште националног, просветног и културног живота Срба у монархији, али и право жариште сатирично-хумористичке штампе и афористичког стваралаштва.

Српска Атина као центар сатиричне штампе

Током 19. века афоризам је под најразличитијим именима – попут „севича“, „шаљивих мисли“, „ћушака“, „ташака“, „штипалица“ или „овејана зрнаца“ – цветао у новинама. После ослобођења Србије од Отоманске империје и међу Србима у тадашњој Угарској покренуто је на десетине гласила. Истраживања историчара књижевности др Жарка Рошуља откривају фасцинантан податак: у српској шаљивој периодици од 1830. до 1918. године постојало је преко две стотине часописа, а афоризме је редовно штампало 69 листова и пет календара.

Да један мали народ у тако драматичним историјским околностима створи толику продукцију сатиричне периодике – прави је подвиг. Настанак ових публикација текао је упоредо са борбом за националну и грађанску слободу. Како оцењује књижевни критичар Витомир Теофиловић, то су биле „духовите пацке у стилу народних изрека о разним проблемима и несугласицама – од ком-

шијских и локалних, до државних и глобалних“. Хумор је био друго, често и једино право лице бурне интелектуалне борбе за праведнији поредак.

Међу најзначајнијим хумористичко-сатиричним листовима и часописима бележе се они које је уређивао Јован Јовановић Змај: Комарац (1861), Змај (1864), Жижка (1871) и Стармали (1878), као и Домановићева Страдија, те листови попут Бича, Враголана, Рабоша или Сатира. Доказ колико је афоризам у Новом Саду виђен као опасна и убојита реч јесте и чињеница да је први српски сатирични лист забрањен због афоризма био управо књижевни додаток новосадске Јужне пчеле (1852) браће Данила и Милорада Медаковића. У том „злогласном“ афоризму, његов аутор поп Ника Николић из Кнеза упитао је: „Ко је несретнији од новинара који се власти замери? Новинар који се народу замери.“ Овом кратком формом поп Николић је прецизно дефинисао моралну одговорност јавне речи, поставивши суд народа изнад сваке тренутне политичке силе.

У таквој клими стварала је плејада новосадских афористичара чији допринос српској афористичкој темељно редефинише историју овог жанра.

Пионири, реформатори и оштри критичари

Сергије Николић (1816–1874), афористичар, издавач, правник, професор и ректор Лицеја, рођени Новосађанин, ушао је у историју као оснивач првог српског хумористичког листа Шаљивац (Београд, 1850). У овом листу Николић је публиковао афоризме конструисане у форми дубокомисаоних „штампарских погрешака“. Када запише да „и слова од олова могу да повреду човека као и оловни куршуми“, или да „правда и право нису исто, јер се свет темељи на правди, а држава на праву“, Николић правничком прецизношћу изоштрава свест о снази штампане речи и разграничава формалне институције од суштине етике. Његово упозорење да је „глас народа глас Бога, те ко не слуша народ видеће свог Бога“, као и опажање да „народ најкрасније ствари построји кад лоше правителство сруши“, представљају државотворне и ду-

боко слободарске поруке властима да је народ коначни судија.

Ђорђе Натошевић (1821–1887), чувени лекар, председник Матице српске и реформатор српског школства који је увео очигледну наставу и објавио први Вуков буквар, у новосадским листовима Књижевни додаток Јужне пчеле, Седмица и Путник објављивао је „мудре речи“ и „искрице“. У својим порукама попут „нове чизме и нови паша највећа тиште“ или „господари и будале говоре што хоће“, Натошевић се директно ослања на народну пошвицу и педагошко искуство. Користећи једноставне, пластичне слике из свакодневице, он разобличава психолошки притисак власти, самовољу неодговорних појединаца и људску похлепу, показујући да је критички дух неодвојив од просветитељског рада.

Светозар Стојадиновић (1821–1885), рођен у Буковцу, брат песника Милице Стојадиновић Српкиње, био је адвокат, хумориста и издавач новосадских гласила Шаљиви календар и Домишљан. Као бескомпромисни критичар, Стојадиновић није штедео ни Угарску, ни Србију, ни Матицу српску, калуђере ни политичаре. Забележивши да „рупе без дна постоје у васељени и у српској државној каси“, те да „политика и кад уверава онда вара, а кад истину говори онда лаже“, Стојадиновић гради модеран, изразито оштар политички афоризам. Користећи парадокс, иронију и градицију, он огољава системску корупцију, неспособност администрације и морално посрнуће оних који преласком у власт изгубе хумане особине.

Ђорђе Рајковић (1824–1886), песник, учитељ и уредник који је у Новом Саду покренуо листове Комарац, Хумориста и Рен, ушао је у историју као први кажњени уредник једног српског сатиричног листа – 1861. године у Новом Саду осуђен је на осам дана затвора. Рајковићеве сатиричне опсервације показују дубоку скепсу према политичком прагматизму, што се јасно види у афоризму „ко у политици има чисте руке, тај има празне руке“. Исто тако, када истакне да „цензор неће забранити сваки прилог у новини, већ само онај у којему је истина“, он афористички ефектно огољава сама правила репресивног система, претварајући чин цензуре у најбољи доказ истинитости забрањеног текста. ■

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

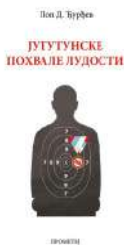
Капије мог живота Тибор Варади (Академска књига)

У првом тому мемоара нашег познати правник пише о прве три деценије свог живота, детињству у ратном Бечкерку и школовању у поратним годинама, студијама у Београду и докторским студијама на Харварду, те о првим годинама рада на Правном факултету у Новом Саду. У књизи личним сведочанствима показује како одрастање међу различитим језицима и културама обликује поглед на свет и како се поимање завичаја не мења иако један град добија нова имена, мења државе, друштвене поретке. У мемоарима говори и о књижевности авангарди окупљеној око часописа Њј Symposion, Америци шездесетих година као и о путовању у Венецуелу. *Капије мог живота* нису само аутобиографски записи врсног правника и писца, већ и сведочанство о обликовању младог човека између породичне традиције, југословенске стварности и западног академског света.



Јутутунске похвале лудости Поп Д. Ђурђев (Прометеј)

Свет који у овој збирци песама Ђурђев описује изузетно је промишљен. По оцени Наташе Кадић, са културним простором којим се песник бави он улази у коштац, огољује га и пред својим читаоцем расклапа и преиспитује сваки аспект тог света. „Песнички глас Јутутунске похвале лудости није изван света који описује, његова позиција није узвишена у односу на оне о којима пева и којима пева. Песник свог читаоца третира као равноправног себи, као сапутника и сапатника“. Ова збирка песама последња је у низу сведочанстава особености и оригиналности Попа Д. Ђурђевог, али исто тако и његове уроњености у нашу традиционалну и савремену културу.



КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Рат за душу

„Брат, Опис ума“, Војислав Милутин (Фондација Група север, 2023)

Пише: Виктор Радун Теон

Роман *Брат* новосадског књижевника Војислава Милутина је романескна творевина епских димензија и карактера. Ово остварење је замашно и по обиму (досад објављено 5 томова, укупно преко 2.100 страна, шести том је у припреми) и по тематској и идејној обухватности.

Војислав Милутин је себи задао уистину сериозан задатак, да опише и објасни узроке, динамику утицаја и жар борбе душа на трусном Балкану, на подручју Гламоча, у Босанској Крајини, на ветрометини на којој су се задесили Срби, у својим непрестаним сеобама, у потрази за земљом и слободом. Токове наративе Милутин смешта углавном у 17. век, са повременим излетима, раније или касније у прошлости, па и у савремено доба.

Роман има за главну тему раскол и трагедију верске поделе у српском народу насељеном у пределима Босне и Херцеговине и Хрватске, око 17. века и касније. У средишту романа је једно од најосетљивијих питања у историји српског народа, питање деобе, отцепљења и издавања од матице оних Срба који су примали, силом, ученама или условљавањем, другу веру – исламску или католичку, и тако временом формирали посебне нације. Може се рећи да је *Брат* сажео читаву трагедију раскола и разједињења српског народа. Ово је књига о моћи, о вери и невери, обмани и лицемерју. *Брат* је хроника, историјско-психолошки трилер, али изнад свега опсежна, вишестепојна, бриљантна студија људског карактера и морала. И управо је морал, честитост, правдољубивост, оно што окупира аутора. Отуда је ово роман тока савети, како га сам аутор описује.

Први том Милутиновог прозног серијала, са поднасловом *Опис ума*, је семена књига, која садржи каузу, друштвено-историјски оквир, као и основне мотиве и психолошку карактеризацију неколико кључних личности који ће наставити да живе и у наредним томовима романа, нагавештавајући доминантне токове и интеракције фабуле. Вештим преплитањем људских судбина, пратећи страдања Срба Крајишника, Милутин нам дочарава унутрашње врење људске душе која се нашла на попришту, усред борбе за превласт утицаја великих сила и религија, исламске и римокатоличке, ослушкујући дамаре и описујући преломе и боли несрећних људи који одлазе у нади да би на крају изгубили и наду и идентитет, осећај за добро. У фокусу



романа су ликови два брата, Јована и Цвјетка, који, одрастајући у неслози и непријатељству, симболишу расцеп између разума и савести.

Ова књига пише о ономе што је досад у српској књижевности или било махом прећуткивано или се спорадично и површно писало. А то је изузетно велика тема поделе и раздора у српском народу, која као зла коб прати српски народ од памтивека. С једне стране Латини, с друге потурице, у средини Власи (Срби). Од истог народа постали, доведени до

тачке непомирљивости и рата. Шта смо, чији смо, куда идемо?

Аутор кроз читав роман паралелно гради радњу на два нивоа: на нивоу географско-историјског хоризонта (простор су села Крајине, Далмације и Италије; време је 17. и 21. век) и на нивоу психолошке драме појединачних карактера. Укрштањем ових двеју димензија стиче се комплетан утисак о страхотама искушења кроз коју су пролазили Срби из овог краја, на попришту где се одвијала сурова борба за душу, оличена с једне стране у утицају османског царства, а с друге у утицају Ватикана. Остати јак и последан својој вери и традицији, или се неком царству приклонити и примити њихову веру, то је било највеће искушење ових људи, горштака.

На нивоу појединца одвија се најстрашнији, судбоносан рат: рат за душу. Пред овим људима је стајао избор. Мир и спокој, са одређеним повлашћима, по цену губљења вере, традиције и коначно, идентитета или чврсто остајање на вери и традицији, чија цена је била сиромаштво, живот у сталном опрезу, у непријатељском окружењу, одакле је претила опасност да изгубе имовину, буду прогнани или изгубе главу. Оно што су имали они који су одолевали била је слобода, уз очување свог идентитета, а за то се вредело борити.

Ово је суштински књига о добру и злу, о искушењима и могућности препознавања зла, о лицемерју. Аутор ласерски прецизно успева да улови дијалектичка превирања на танкој граници између добра и зла, показујући то кроз своје карактере. И стално се бави питањем шта је то што наводи човека на издају, на проверу, на мржњу и зло. Зашто је човек поводљив и попустљив? Ова размишљања писца воде до преиспитивања кључних питања живота и људске egzистенције: шта је вера, религија, црква, који је смисао, сврха и циљ религије. ■



ФЕНОМЕН: БЛУБЕРИ И БИК КОЈИ СЕДИ

Сустрет на крвавој граници

Пише: **Милан Р. Симић**

Знојав и прашњав јахач, нешто пре зоре, зауставља се пред вагоном генерала Доца. Доноси лоше вести. На позив поглавица најратоборнијих племена Сијукса и Чејена — Бика Који Седи и Црвеног Облака — рој Индијанаца креће се према горњем току Норт Плата. Велики ратници спремни су на борбу до последњег. Не интересује их место у историји, желе само да сачувају своја вековна ловишта, мир и животе својих породица. Бране своју слободу и успомене предака пред незаустављивом најездом белих освајача.

Све се догађа током епске изградње железнице *Union Pacific* која је требало коначно да споји Источну и Западну обалу Северне Америке, непосредно после крвавог Грађанског рата. Док корпоративни финансијери из Вашингтона и Њујорка диктирају темпо по сваку цену, генерал Доц безусловно гура пругу кроз свето тле староседелаца. За армијом радника прекривених прашином креће се читав један град на дрвеним стубовима — „Селећа лудница“ пуна коцкарница, салуна, професионалних убица, јефтиних курви и превараната. Ноћи над преријом парају пучњи и урлици, а мртве нико не броји и сахрањују их у плитким гробовима без обележја и без опела.

У тај дивљи, хаотични свет ауторски двојац Жан-Мишел Шарлије и Жан Жиро (чувени Моебијус) бацају свог легендарног јунака — поручника Мајка Блуберија. Блубери није типичан амерички херој нити унели официр са сјајном плавом блузом. Он је коцкар, циник, бунтовник и тврдоглави аутсајдер који не преза да потегне пиштољ ни на сопствене претпостављене када пређе границу људскости. Али, он је и човек са строгим, непоколебљивим моралним кодексом. За разлику од већине официра са истока, Блубери дубоко разуме Индијанце, поштује њихову праведну борбу и представља једину моралну спону између два света која се неумитно и разорно сударају.

Жироов цртеж у овим епизодама постаје реалистичан, сиров и суров. Прљавштина кањона, прашина прерије и зној на лицима ратника пренесени су са готово документарном прецизношћу, чинећи да читалац готово физички осети топлоту и напетост пред велики прасак.

У култној епизоди *Гвоздени коњ*, Блубери се налази у тешком растројству и процепу. Иако формално ради за генерала Доца и заштиту изградње пруге, он ризикује сопствени живот и одлази у усамљени кланац да лично преговара са Биком Који Седи и Црвеним Облаком. Док седи пред моћним поглавцима, Блубери им изговара чувену реченицу: „Моје срце је чисто.“ Међутим, мировни



преговори трагично пропадају. Не због Индијанаца, нити због Блуберија, већ због похлепног плаћеника Џетра Стилфингера који из заседе отвара ватру и пали фитиљ неизбежног, разорног сукоба.

Бик Који Седи, рођен у Великим равницама, прославио се још као млади врач који тумачи снове и разговара са звездама, али пре свега као непредвидиви вођа герилског рата против „Дугих ножева“. Одрастао је слушајући предања о древним ратницима, а статус легенде стекао је неустрашивошћу. Након деценија кршења свих потписаних споразума и страшне трагедије над Чејенима, Бик Који Седи успева у ономе што нико пре њега није могао — уједињује сва завађена индијанска племена у један снажан стисак песнице.

Уследила је чувена битка код Литл Биг Хорна 1876. године. Прерано убеђен у laku победу и сопствену бесмртност, самоуверени генерал Кастер са својим 7. коњицима потучен је до ногу у брдима Монтане. Био је то катастрофалан пораз који је америчку војску понизио, а Бика Који Седи уписао у вечност. Ипак, одмазда државе била је страшна и немилосрдна. Сједињене Државе мобилишу све расположиве снаге, савремено наоружање и хиљаде војника, па су притиснути и изгладнели Сијукси приморани на друго, мучно повлачење према Канади.

Годинама касније, славни поглавица се враћа у Америку. Живот у резервату му нимало не прија, па чак привремено наступа у популарном циркусу Буфала Била као атракција за радозналу белу публику. Но, дух слободе га незаустављиво враћа његовом племену. Уплашене власти, плашећи се нове велике побуне и утицаја „Плеса духова“, шаљу индијанску полицију да га ухапси. У тој мучној, трагичној акцији 1890. године, Бик Који Седи је убијен наочиглед свог сина, који убрзо дели његову сурову судбину.

Стрип о поручнику Блуберију пружио нам је једну од најсложивијих и најпоштенијих слика о овом деструктивном историјском раздобљу. Кроз ову графичку новелу видимо суморни сутон читаве једне јединствене културе. Док званична историја често фаворизује победнике и освајаче, Шарлије и Жиро су кроз Блуберијеве очи створили споменик дубоког поштовања према Биму Који Седи. Поручник Блубери је остао усамљени белац који је имао храбрости да види трагедију народа који нестаје и да са пуним правом погледа у очи свог противника и каже да му је срце чисто.

Ах, да. Бик Који Седи је свог првог бизона убио у десетој години живота, показавши рано снагу духа. Био је то баш опасан клинац, баш као што је Блубери кроз десетине епизода остао баш опасан, но суштински племенит и праведан поручник чије име и данас светли у свету девете уметности. ■



ИЗМЕЂУ ОСТАЛОГ: ДНЕВНИЧКЕ БЕЛЕШКЕ 1957 - 2024.

Дакле, нема зезања

Радован Поповић

3. децембар 1985.

Разговарам са Миком Антићем, у његовој кући у Улици Михаила Бабинке број 1, песника, Микиног савременика недавно преминулог. И Мика је, тако рећи, на умору. Култни песник *Плавог чуперка* (објављено је више од педесет издања), три пута се женио и има децу на све стране. Тешко разговара, не само што замуцкује, већ је физички исцрпљен, болест га убија (рак)...

„Ја сам већ у цајтноту, бојим се смрти... Држим до збирке *Тако замишљам небо*, шта да радим... дошло време... Ево да ти кажем ко су моји пријатељи - обични људи, милиционери, официри; нисам се дружио са писцима, ретко и мало. Никада нисам држао реферате - то не умем и био сам изван свега тога што се догађа у Удружењу, у Друштву писаца. Нисам искључив човек, ја волим људе. Нудили су ми, предлагали да будем на челу писаца Војводине - одбио сам, није то за мене... Данас се, да ти право кажем, и не зна ко је писац, има их тушта и тма. Много их се мува, лажно представља да је писац, књижевник... Ја седим код куће, више нисам за показивање, радим углавном ноћу... Искључио сам себе од свакодневице... После 53 године живота себе сам довео на ниво обичног човека, и то ми одговара, ја се нисам дигао у висине и не прети ми опасност да паднем, стојим на свом месту...“



25. јун 1988.

Чудан дан: на путу од Политике према антикваријату „Просвете“ сретнем Јику Павловића: каже да је прочитао ове нове писце, као што је Павић - као и Борхес, он је писац без душе, без емоција - чист интелектуалац. За разлику од Маркеса, који није научен писац. А сат касније - Мија Павловић, испраћајући ме до „Москве“, вели како је Павић писац који је истински успео и коме се диви - вели да је роман Предео сликан чајем фасцинантан. Вели да је штета за САНУ што га није узела у своје редове - суревњивост наша је бескрајна. Његов успех многи не могу да преживе...

9. новембар 1988.

Ручак са Цицијем Павићем код „Грчке краљице“. Одушевљен је боравком у Америци и Канади поводом *Хазарског речника* који је објавио чувени издавач Кноpf. Изненађен је Вашингтоном - црнац до црнца. У Сохоу је, у Њујорку, био на машкарама и остао жив. Донео је нову књигу Умберта Ека *Фукоово клатно*, са посветом великог, хит писца данас.

20. октобра 1989.

Данас у 13 часова у свечаним просторијама Скупштине града Београда било је уручење Октобарских награда града Београда. Уручио их је Александар Бакочевић, председник града. Ја сам једва устао и пришао да узмем награду, а онда сам се уз лелујање вратио на столицу. Разговори, после, приче, честитања... Код куће гомила телеграма.

НОМО POETICUS

Дејан Трајкоски

МАЛИ РАТОВИ

Песма је инспирисана филмом „The Banshees of Inisherin“

Долазе времена са закопаним ријечима
Које ће увијек један од њих ископати
Иако је други од тачке, криж направио.
Тада инат постаје оштрица
ножа за напуштене
Фењери и ноћ су посвађани
Мирис липа избрисан из уџбеника
Дуж бетона су напукле жиле
Кроз које кишница не жели тећи
А пси носе дијелове тијела
Попут поштара.
Знате, истина је страшна:
Не постоје две исте сјене;
Напуштања чине мале ратове већим
Од великих ратова;
Неке поштанске марке
Су танке као бритва;
А неке пјесме
Иако је немогуће,
Свирају се
Чак и с одсјеченим прстима.
Препев: Александар Прокопијев

Препев: Александар Прокопијев

Био сам, на додели, веома узбуђен: поред мене, на граду су добили и Душан Ковачевић, Бата Михаиловић, Љуба Симовић... Али, нико од њих ми не прилази, нико не честита, не обраћа пажњу. Ово признање добио сам за књигу о Меши Селимовићу, а председник жирија за књижевност био је Милорад Павић.

Али, ја сам ипак срећан - извукао сам главу из болнице захваљујући бескрајном залагању Радоја Чоловића, хирурга златних руку, на кога ме је упутио проф. др Бора Вујадиновић: „Поповићу, у Југославији вам око панкреаса може помоћи само доцент Чоловић, идите к њему и реците да сам вас ја послао.“

1. март 1990.

Све је мучнија атмосфера у редакцији. Пресије... Данас је Жика Миновић, као главни уредник, изабацио из сутрашњег Културног додатка текст Јована Ћирилова „Кад је председник републике сатирик“, који почиње овако:

„У Београду се ових дана прича следећи виц: Неком темпераментном возачу аутобуса који је брзо возио и затим нагло заочио, обраћа се путник - Нисам ти ја Слободан Милошевић да ме лепиш на шофершајбну!..“

Интелектуалци се спрдају са *Политиком*, зову је *Слободанка*!...

Добили смо упозорење, а оно је штампано као поштер и излепљено у редакцији:

„Ниједан шпигл *Политике* не може да иде у Штампарију без парафа заменика главног уредника!“

Дакле, нема зезања! ■

ДЕВЕТА УМЕТНОСТ: „ВЕКОВНИЦИ“ XV ПУТ

Сенке и „издајници“

Пише: Драган Стошић

Петнаести, заправо, XVI албум Вековника (рачунајући онај „нулти број“, између IV и V из 2011), назван *Заклети крвљу*, појавио се ове године у, сада већ усталеном, издању Марка Стојановића, заједно са лесковачким Удружењем љубитеља стрипа и писане речи Никола Митровић Кокан.

Један од најдуготечнијих стрип-серијала у региону (са ретко коришћеном варијантом у изради графичког романа: једна прича једног писца - више цртача), који ће следеће године, несумњиво, прославити две деценије свог бивствовања (прву епизоду *Реквијем*, објавило је System Comics 2007), у овом казивању, маштом писца, управо Марка Стојановића, враћа љубитеље „прича у сликама“ у почетак 19. века, историјски у време Првог српског устанка, тачније у зимом оковану 1805, чији ће се „експлозивни“ крај десити на Чегру 1809. године.

илустрације на насловној страни, чији је аутор Марко Николић, која је директна алузија на нишку Ђеле-кулу.

Стојановић се и овом епу о издаји и погубљењу издајника („боље је убити неког него сваког“, како ће рећи Синђелић), традиционално, креће у „временским и просторним токовима“, у изван историје, упорно водећи читаоца кроз „европско и балканско подzemље, приземље и надзермље“, указујући на поезију и епiku људске цивилизације и њене митолошке сенке - у конкретном случају „бесмртници“ из круга стварних, измаштаних и оних који су маштали.

А, након близу две стотине цртача, илустратора и колориста, из Србије, Хрватске, Словеније, Румуније, Босне и

Херцеговине, Бугарске, Црне Горе, Македоније, Грчке, Шпаније, Словачке, Немачке, Русије, Бразила... својим мајсторским перима овог пута, у XV албуму, „заклели“ су се Владимир Алексић, Милорад Вицановић Маза, Бранко Тарабић, Дејан Седлан, Зоран Херцег и Драган Стокић Рајачки.

Потсетимо, креатор и сценариста Вековника, који имају и своју „спин-офф“ варијанту - Бескрвни, Марко Стојановић (Лесковац, 1978) један је од најагилнијих, складно томе и најпродуктивнијих стрип сценариста у Србији, који неуморно „допричава“ за иностране (француске, кинеске, америчке...) и одашње издаваче (не запостављајући „самиздат“ традицију), трудећи се упорно да мисаоно активира љубитеље девете уметности, нудећи им „приступ тајни доброг приповедања“.

А та „тајна“ јесте „најкомпликованија“ управо у саги о Вековницима, кроз коју се преплићу јединствено пријатељство цангризавог бесмртника Марка Краљевића (некад принца, сада пијанца склоног насиљу) и безвременог вампира Чена (који лебди између тајанствених прошлости и неизвесне будућности), и ликови који су историјски утемељени или су плод фикције и митова. Сви они „временоплове“ простором и временом, покушавајући да својим епским путештвијем „испрате“ ауторово надахнуће. ■



ПОЗОРИШНЕ ПРЕМИЈЕРЕ

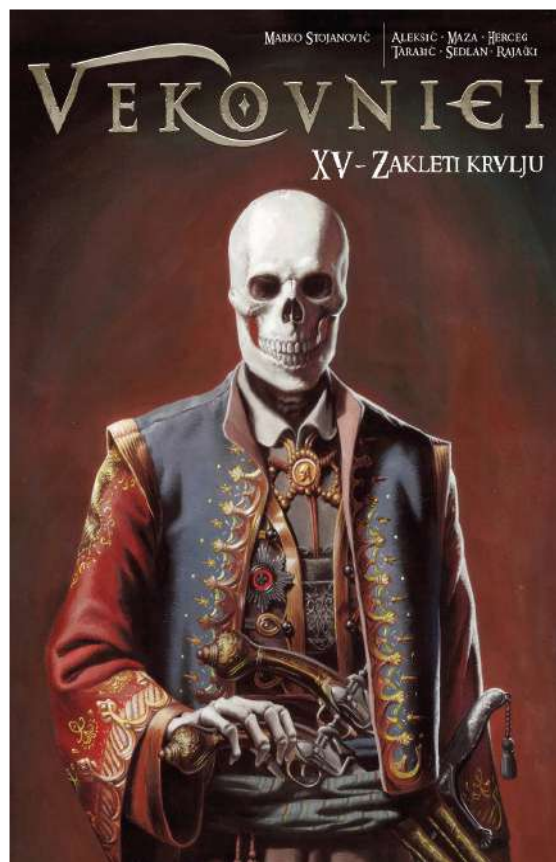
Триста Мефиста, нигде Фауста

„Шињел“, према Николају Гогољу, режија Кокан Младеновић, Позориште „Деже Костолањи“, Суботица

Пише: Јасна Кујунџић Јованов

Раширена крилатица према којој «Ко погоди циљ, промаши све остало» могла би бити на више равни тачна када је реч о представи «Шињел», коју је, према истоименој Гогољевој приповеци, заједно са Корнелијом Голи адаптирао и у суботичком Позоришту «Деже Костолањи» режирао Кокан Младеновић. На поетичком плану, наиме, претварајући, Гогољеву причу – о страдању покорног и ћутљивог чиновника Акакија Акакијевича у чељустима равнодушного бирократског механизма – у параболу о (пасивном али видљивом) доприносу тог и таквог чиновника раду Процедуре-као-Терора, Голи и Младеновић делотворно померају акценат са «кривице» државе на одговорност

гумац». Све док му, наравно, помени Механизам не укине не само разлоге скривања (пред собом), него и прилику за чистан пораз. «Глумачки фактор» се овде не уплиће нимало случајно: наиме, чиста поставка Младеновићевог «Шињела» се у извесном смислу и одвија као мозаик агоничног сучељавања невољности, преко илузије Жене, заступнице «органског принципа» о



Једном од двојице главних протагониста ове приповести, сада само «сенком присутном» имењаку, Марку Краљевићу, аутор придружује још једну легенду из историјске читанке српских јунака - Стевана Синђелића, који ће, у потрази за «издајом» и неименованом звери (заједно са намерницима из Русије), за коју се не зна је ли «ловац или ловина», невољно доказати сву «погрешност» тезе да «барут изда, а челик никад». У том тексту и треба тражити симболику

ствено пријатељство цангризавог бесмртника Марка Краљевића (некад принца, сада пијанца склоног насиљу) и безвременог вампира Чена (који лебди између тајанствених прошлости и неизвесне будућности), и ликови који су историјски утемељени или су плод фикције и митова. Сви они «временоплове» простором и временом, покушавајући да својим епским путештвијем «испрате» ауторово надахнуће. ■



Фото: „Деже Костолањи“, промо

малог човека као «основне ћелије» друштва.

Такво преусмерење нужно подразумева и двоструки обрт на драматуршком плану. С једне стране, Акакије Акакијевич се у овој поставци из марљивог, чак пасионираног преписивача аката промене у опсесивног ударника Службе за уништавање најширег спектра докумената (од ангажоване уметности до сведочанстава корупције и злочина). С друге стране, невоља којом јунака оптерећује Гогољ (од мучне штедне за куповину новог шињела, преко губитка истог услед плачке, до момента када, приликом молбе за помоћ код Важне личности, јунак доживљава понижење и слом) бива замењена најпре функцијом шињела као Акакијеве награде за верну службу, а потом – након његовог губљења – као повода/средства јунаковог прекасног освешћења.

Између те две «коте», у Младеновићевој представи се одвија процес својеврсне повратне спреге: Акакије Акакијевич, саживљен са механизмом «уништења папира», штити се од спознаје како је реч о Механизму деградације самог друштва помоћу модерног добу тако драгог алибија «Ја сам само радио свој посао» (варијанте чувеног фаустовског признања Хегелена/Гринденса «Ја сам само обичан

искупљењу Акакија љубављу (смеша зачудности и ауторитативне раскоши код Андрее Веребеш), до илузија самог редитеља – како о потреби појачавања већ убедљивих ефеката (Акакијев пад, презентован бриљантно метафорички, потом се мора «разложити» и наративно), тако и о нужности «подцртавања» опште ауторске тенденције.

Јер, у оваквој поставци «Шињела» (у оквиру које треба још истаћи узбудљиву дистанцираност костима Александре Пецић Младеновић, и слојевиту сценографију Марије Калабић), поставци која, формално изневеравајући Гогољев заплет, идејно и жанровски атрактивно у суштини тежи да обнови гогољевски дух гротескне сатире, завршна плакатска понтирања само лишавају ангажман важности и уверљивости. Наиме, као што напомиње Ками, није довољно казати да моћ државе угрожава уметника, јер би, «у том случају проблем био једноставан: уметник пружи отпор, или се покори». Но, указујући како је проблем сложенији, француски драматичар закључује да се права борба «води унутар самог уметника». А у тој борби, фигуративно речено, увек постоји могућност да испод Фаустовог шињела вреба неки Мефисто. ■

Саопштен ужи избор за Андрићеву награду

● Задужбина Иве Андрића саопштила је ужи избор за доделу Андрићеве награде, који обухвата следеће ауторе и наслове: Дејан Алексић, Хомункулус и друге приче о самоћи (Имам идеју, Краљево); Жељко Јанковић, Ноћу не полазе лососи: littérature mineure – ombre immense (Партизанска књига, Кикинда); Јелица Кисо, Језиви балет и друге приче (Градска библиотека „Карло Бијелички“, Сомбор); Милан Мишић, Зашто је петало престао да кукуриче и друге колонијистичке приче (Академска књига, Нови Сад); Зоран Ж. Пауновић, Лутајуће душе: приче о магији љубави и магији смрти (Блум издаваштво, Београд). Жири Андрићеве награде, који творе др Бранко Вранеш др Мина Ђурић и др Марко Аврамовић саопштиће одлуку о лауреату у другој половини септембра.

ФИЛМ НЕДЕЉОМ: ЈУГО ИДЕ У АМЕРИКУ

Освајање Америке другим средствима

Пише: Дејан Петровић

Кажу да су чуда свијета пирамиде афричке,
Кажу да су чуда свијета вел'ке ријеке Индије,
Ал' ниједно чудо није било равно ономе,
Кад је стари упаркир'о у башчу Југо 45.

(Забрањено пушење: Југо 45)



Како можете приморати југа да убрза за пет секунди од 0 до 60 километара на час? Гурнете га низ литицу! Овако гласи само једна од многих вицкастих, мање или више луцидних пошалица о званично проглашеном „најгорем аутомобилу у историји САД“. Што није била идеја с којом се кренуло у „посао (двадесетог) столећа“ средином осамдесетих година прошлог века. Напротив. Неколико месеци након отварања овогодишњег Бел-

кемп фазу, била је крајње једноставна, мада наизглед изазовна и неостварива – проћи од Њујорка до Лос Анђелеса у некадашњем поносу југословенске ауто индустрије! По могућности читав. На том ризичном колико и узбудљивом ретро путешествију, које ће се заиста и реализовати, ова симпатична екипа ће проћи кроз чак двадесет и четири савезне америчке државе, са не тако малим скретањима, испоставиће се. И напослетку ус-

аспекту. Више него амбициозна, могуће чак и очајничка идеја о освајању Америке теоријски је звучала сасвим примамљиво и легитимно, упркос својој реалној здраворазумској неостваривости. Ипак, државни

пројекат о пробоју „симпатичног и јефтиног малог аутомобила за америчко тржиште“ задобио је своје поштоваоце и са оне стране океана, те је тадашња авантура могла да отпочне. Стандарна верзија, затим незнатно побољшана „Југо Флорида“, за којим је убрзо уследио и Југо кабриолет, преплавила је макар краткорочно аутостраде водеће капиталистичке земље. Упркос свим катастрофичним проценама квалитета и успеха нашег возила, број извезених и продатих аутомобила није био тако мали, а неки од организатора и заговорника тог посла успели су да финансијски солидно профитирају од извоза из „тамо неке до-некле комунистичке земље у Европи“ на највеће светско тржиште. Понукани том заводљивом причом која се збијала у периоду њиховог рођења и коју нипошто не могу из прве руке да памте, аутори пре свега добром и темељном припремом пре одласка на тај пут успевају да окупе сијасет компетентних и релевантних саговорника који пристају да стану пред њихове камере и евоцирају (и) њима драге успомене.

Шта значи бити најгори у друштву опседнутом бројевима, победницима и губитницима, и уопште свом том квантитативном аналитиком, Борковић и Грујић откривају свом гледаоцу кроз уметно дозиран меланж реминисценција њихових саговорника и



Фото: Алекса Борковић

„Југо иде у Америку“; редитељи: Филип Грујић и Алекса Борковић; сценариста: Филип Грујић; директор фотографије: Алекса Борковић; монтажер: Кристина Тодоровић; музика: Бошко Мијушковић; сниматељи звука: Ивана Финци и Александар Блажић; продукција: Naked (Србија), Restart (Хрватска), United Media Grupa

властитих понекад веома узбудљивих изазова на (предум) путу. Учесници тог пројекта присећају се првих крстарања југом, очекивања и оствареног утиска који је оставио на оне који су били његови власници, некима од њих све ово је било само посао, а неким другима чиста и непатворена пасија, које се нису одрекли ни у данашње време, када би се ова иста могла назвати и уврнутом. Писац књиге Најгори ауто у Америци такође је један од њих. Неволје током пута превазилажене су бројним пресудним помоћима пријатеља, од квалификованих механичара до некадашњих земљака, и самих великих заљубљеника у овај модел аутомобила. Сазнајемо и горку чињеницу да би можда све ипак било другачије да при самом почетку успона пројекта „Југо Америка“ није дошло до ратова на простору СФРЈ, санкција УН и де факто немогућности даљег извоза и потенцијалног напредовања видљивости југа на друмовима САД.

Читавим током овог остварења градуално се ствара заједница која дели сродне страсти и развија пријатељске наклоности, све до финалног лосанђелеског групног самита и њему одговарајућег фотографисања. Иако у идејном и техничком смислу не доноси ништа ново, посебно не револуционарно, Југо иде у Америку шаље суштински и непатворено позитивну емоцију и дирљиво сећање на нашу прошлост, макар је сами и нисмо доживели. Као и имплицитну поруку да читав тај амерички универзум бројева и ултимативне квантификације свега постојећег и није једино могуће и пожељно тумачење стварности, што је можда она пресудна ствар и квалитет према ком овај документарни филм треба да буде примећен и запамћен. Америка тада, најзад, историјска је чињеница, није била освојена, али су из свега тога управо у овом остварењу извучени неки, и то непогрешиви, закључци о ономе што је заиста важно. ■



докс фестивала и успешног фестивалског лета, дебитантски дугометражни редитељски филм ауторског двојца Филип Грујић и Алекса Борковић Југо иде у Америку стигао је и пред редовну домаћу публику. Намера четворице пријатеља рођених након што је читав та „југо“ идеја већ испунила и одрадила свој историјски капацитет, па потом и ону своју

пети да стигне у фамозни „град снова“ тиме на делу побијајући све злобне и малициозне коментаре о способностима овог возила. А како је читав та прича започела?

Криза југословенске државне заједнице средином поменуте деценије полако али сигурно улазила је на свој врхунац у сваком могућем

ПРОЗОР У СВЕТ



Апокалипса од Дирера до Кондора

Музеј лепих уметности, Будимпешта
до 20. септембра 2026.

Изложба „Апокалипса – библијска пројекција од Дирера до Бела Кондора“, отворена у Музеју лепих уметности у Будимпешти до 20. септембра, прати уметничка тумачења Откровења Јовановог од ренесансе до 20. века. У средишту поставке су графички циклуси Албрехта Дирера, Лукаса Кранаха Старијег и француског уметника Жана Дивеа, као и касније литографије Одилона Редона. Изложена су и дела из музејских збирки сликарства и мађарске графике.

Посебно место припада Диреровој „Апокалипси“ из 1498. године. Његови дрворези, са јахачима, анђелима и фантастичним бићима, снажно су утицали

Реч о изложби

на касније представе библијског краја света. Уметници су преузимали не само поједине мотиве већ и читаве композиције из Дирерових сцена. Поређење циклуса открива како се исти текст могао тумачити различитим ликовним језицима и у различитим епохама.

Поставка стиже и до 20. века, у којем апокалиптичне визије добијају нова значења. Међу мађарским ауторима представљен је и Бела Кондор, чија дела повезују библијску тему са искуством модерног доба. Због осетљивости графика на светлост, изложбени простор отворен је само од четвртка до недеље.

Мирослав Стајић

Слово кустоса

Кустоскиња изложбе Силвија Боднар, историчарка уметности Графичке збирке Музеја лепих уметности, указује да се тема Апокалипсе током историје изнова јављала у временима снажнор осећања угрожености. „Током историје ова тема је много пута долазила у први план, а, нажалост, и данас постоје бројне претње због којих питање Апокалипсе изнова постаје актуелно“, истакла је Боднар. Управо зато поставка није само историјски преглед библијске иконографије. Ратови, епидемије, климатска криза и друштвене напетости дају старим визијама ново значење, показујући колико су слике краја света истовремено универзалне и везане за страхове сваке појединачне епохе.